

удк 81'42

Світлана Єрмоленко

Інститут української мови НАН України, м. Київ

**ПІД ЛІНГВОСТИЛІСТИЧИМ МІКРОСКОПОМ —
ХУДОЖНІЙ ДИСКУРС ПАВЛА ЗАГРЕБЕЛЬНОГО**

Рецензія на монографію: **Голікова Н.С. Мова
художньої прози Павла Загребельного —
від слова до концепту.** Дніпро: Акцент ПП, 2018.

Проза Павла Загребельного — невичерпне джерело пізнання української мови з погляду виражально-зображальних можливостей її структури і функціонально-стильового різноманіття. Можна дискутувати про критерії розмежування феноменів *літературна мова* і *мова художньої літератури*, наголошуючи на історичній змінності змісту цих понять, а втім, для українського читача мова прози Павла Загребельного засвідчила тісну взаємодію цих двох феноменів: українську літературну мову збагачує, огранює, наповнює новими змістами індивідуальне мовомислення письменника-інтелектуала, письменника-філософа, письменника-творця нових форм художньої оповідності, й водночас неповторний стиль автора виростає на родючому ґрунті традицій української літературної мови, явивши читачам взірць оригінальної лінгвокультури другої половини ХХ — початку ХХІ ст.

У рецензованій монографії Наталія Сергіївна Голікова запропонувала новий підхід до вивчення художнього тексту Павла Загребельного, а саме — синтез лінгвостилістичного, лінгвокультурного, етномовного та лінгвокогнітивного аналізу. Теоретично обґрунтувавши використання поняття «*стилістема*», авторка виокремлює корпус стилістем, які належать до виразних констант ідіолекту письменника: *оказіоналізми, okazіональні сполучення слів, паронімічні атрактанти, літературно-художні антропоніми, епітети-композиції*,

© С.Я. ЄРМОЛЕНКО, 2018

контекстуальні антоніми та синоніми, оксиморони, кольороназви, повтори, порівняння, фольклоризми, інтертекстими, символи.

Звертаємо увагу на чітке термінологічне окреслення перелічених понять і на переконливий ілюстративний матеріал — індивідуально-авторські текстові одиниці, що їх авторка кваліфікує як особливості художнього дискурсу прозаїка.

Серед виокремлених стилістем увагу дослідниці привертають оказіональні стилістемми (потенційні слова і власне оказіоналізми), які вона розглядає з проекцією на загально-літературну і мовно-стильову норму (с. 18 — 68). Приклад потенційних слів наведено в контексті: *...відлік часу для книжок проводиться на десятиліття, а то вже й не ліття, а на місяччя або ...дення* (Вигнання з раю). Власне оказіоналізми проілюстровано контекстом: *Він [Варфоломій Кнурець] не повчав, не вітійствував, не розглагольствував, не ціцеронив і не демосфенив* (Левине серце). Численні приклади авторських новотворів мають маркованість стилістично зниженої лексики, характерної для тональності сучасної художньої оповіді.

Дослідницькою інформацією насичений значний фактичний матеріал — словотвірні типи іменників, прикметників, прислівників, дієслів, які своєю оказіональною формою і стилістичною семантикою вирізняють ідіостиль Павла Загребельного, вносять у вертикальний контекст його творів нові оцінки не лише використовуваних письменником понять (зображуваних персонажів, явищ, подій), а й авторську оцінку конкретних мовних форм (структур). Наявна вона і щодо зафіксованої аелятивної лексики, і щодо антропонімів.

У монографії здійснено скрупульозний аналіз літературно-художніх антропонімів, мотивовано чітку класифікацію *семантико-дериваційних, лексико-семантичних, розмовно-стильових, мовно-експериментальних* літературно-художніх антропонімів, слушно наголошено на такій характерній ознаці індивідуальної мовотворчості письменника, як увага до внутрішньої форми слова, обігрування народної етимології слів і використання такої гри словами, яка викликає гумористичний ефект художньої оповіді (с. 68 — 86).

Оказіональне словотворення письменника, базоване на тонкому чутті складників словотвірної системи, динамічної стабільності й водночас гнучкості цієї системи, — характерна ознака авторського стилю. Поширюючи поняття оказіональності на практику вживання в художніх текстах П. Загребельного індивідуально-авторських *парних сполучень слів*, Н.С. Голікова пропонує науково виважений аналіз цих одиниць за критеріями: а) лексико-семантичного зв'язку об'єднаних в одну синтагму слів; б) розмовно-стильової маркованості; в) паронімічного зближення в художніх текстах близькозвучних слововживань. Розглянуто різнотипні пароніми у відповідних контекстах на зразок: *Ні клопотів, ні горя — тільки жадаба знання, цієї найвищої **прини**ди й **приваби**, що веде людину через усе життя від народження до самої смерті* (Південний комфорт); *Боже, єдиний, всюдисущий, всемилостивий! **Поможи, допоможи, підпоможи, спроможи, споможи!*** (Роксолана).

Оскільки явище паронімічної атракції показове для ідіостилю Павла Загребельного, дослідниця здійснила опис фонетичної, морфологічної структури паронімічних атрактантів, унаочнила функціональну роль багатокomпонентних рядів атрактантів у досліджуваних текстах і зробила висновок: «Різноманітні оказіональні сполучення, побудовані на основі зближення паронімів, виявляють широкий спектр експресивності в аксіологічному полі ідіолекту П. Загребельного — від позитивних до негативних конотацій (с. 109)».

Окремий розділ монографії присвячено дослідженню лінгвокультурних і етномовних знаків-стилістем у художньому дискурсі П. Загребельного (с. 111 — 223). На основі теоретичних засад інтертекстуальності запропоновано типологію інтертекстем у мові прози письменника, зокрема в досліджуваному інтерсеміотичному просторі виділено *лінгвокультурні знаки* (цитати, імена) й *етномовні знаки* (фольклоризми, міфологеми).

За інтертекстуальними зв'язками, які зафіксувала Н.С. Голікова в художній прозі П. Загребельного, постає цілий світ сакральної культури, елементи якої актуалізуються в сучасних текстах і змушують читача замислитися над тим, як багато треба знати, щоб відчитати думку письменника.

Дослідниця звертається до джерел філософії, яку осмислював письменник, виявляє документально-історичні тексти, з якими діалогізував автор, аналізує вкраплення художньо-літературних текстів, розкриває культуротвірну, смислотвірну функції цитат у романах П. Загребельного, наголошує на функціонально-стилістичній специфіці власних імен, які «фігурують здебільшого в ролі номінацій-ремінісценцій, що відсилають реципієнтів до багатьох прототекстів» (с. 191).

Сукупність власних назв, зафіксованих у художній прозі П. Загребельного, засвідчує пізнавальну потужність мовної картини світу письменника, який оперував у своїй пам'яті набутих досвідом людства й демонстрував осмислення, емоційне сприйняття сучасних реалій.

Цілісний огляд лінгвокультурного змісту творів прозаїка доповнює аналіз етномовних знаків національної культури, серед яких фольклоризми, фразеологізми (загальнономовні, трансформовані, оказіональні), прислів'я та приказки, тексти пісенного фольклору.

Від характеристики цих традиційних джерел творення художнього тексту дослідниця переходить у розділі «Лінгвокогнітивний простір художньої прози П. Загребельного» до новаторського аналізу вертикального контексту мовотворчості письменника. Варто наголосити, що саме інтегративний підхід до вивчення семантики слова і вербалізації мислєобразів автора забезпечує нове прочитання його творів.

У монографії органічно поєднано методи когнітивної лінгвістики (моделювання концепту «земля» з когнітивними кодами і субкодами, з протиставленням *рідної* і *чужої* землі; макроконцепту «держава»; лінгвокультурного концепту «Київська Русь», макроконцепту «місто», лінгвокультурного концепту «Київ», лінгвокультурного концепту «Дніпропетровськ») з методами дослідження лексико-семантичних полів, етимологічними та історич-

ними екскурсами в семантику конкретних лексичних номінацій, які функціонують як лексико-семантичні варіанти в літературній мові, а в художніх текстах слугують засобом індивідуалізації мови письменника.

«Розкодовуючи» художні тексти П. Загребельного, авторка застосувала потужний «лінгвостилістичний мікроскоп», який увиразнив життя слова в конкретному творі, виявив його додаткові художньо-текстові конотації, що зумовлюють символізацію лексем з конкретним, а також з абстрактним значенням, як це бачимо на прикладі протиставлення концептом *дерево-камінь*, символізації назв, що номінують явища природних стихій, птахів, «барви» та «запахи» природи тощо.

Структура монографії, відбиваючи авторські теоретичні засади вивчення мови художньої прози (наприклад, після назв структурних розділів — *Список бібліографічних посилань*, *Список лексикографічних праць*, *Список джерел фактичного матеріалу*), наповнена значним ілюстративним матеріалом із творів П. Загребельного, а також містить цінні додатки текстів до відповідних розділів (с. 387 — 432). У всіх наведених міні- й макротекстах читач не може не помітити афористичності мови письменника як характерної ознаки його стилю. Такими афоризмами слушно розпочинає своє дослідження авторка.

У монографії Н.С. Голікової відчуваємо глибоке проникнення в словесно-художню творчість, у мовомислення Павла Загребельного як у «складне логіко-семантичне утворення» (с. 245). Прочитання такої прози потребує високої кваліфікації вченого-філолога, вченого-гуманітарія, який, інтерпретуючи художні тексти, спирається на досвід наукового лінгвософського осмислення світу й людського буття в цьому світі, постійно підтверджує аксіому про нерозривну єдність думки й мови.

Рецензоване дослідження виявляє перспективність застосування «лінгвостилістичного мікроскопа» до вивчення художніх текстів: адже, створені людиною-мислителем, вони потребують інструментів виявлення ознак індивідуального стилю і в словотворенні, і в слововживанні, і в текстотворенні з його наскрізним антропоцентричним мовомисленням.

Рецензію отримано 06.11.2018

Svitlana Yermolenko

Institute of the Ukrainian Language of National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv

BY LINGUISTIC STYLISTIC MICROSCOPE —
THE ARTISTIC DISCOURSE OF PAVLO ZAHREBELNYI

Book review on: *Holikova Natalia*. The language of artistic prose by Pavlo Zahrebelnyi — from word to concept. Dnipro: Accent PP, 2018.

The review highlights the idiolect of Pavlo Zahrebelnyi: creation of occasional and potential words by the writer, the stylistic role of paronymical phrases, the role of precedent names and texts, in particular folklore, scientific and historical.

The reviewed monograph testifies to the high qualification of a scientist-philologist in lingvosophical comprehension of the writer's artistic prose.

Keywords: *linguistic stylistics, idiolect of the writer, individual word formation, precedence, intertextuality, lingvosophy.*